

MODERNIZEM V ZAHODNO- IN JUŽNOSLOVANSKIH KNJIŽEVNOSTIH*

V zvezi z zadnjim mednarodnim slavističnim kongresom, ki je bil od 21. do 27. avgusta 1973 v Varšavi, je izšel tudi zbornik študij z gornjim naslovom. V njem je zbranih 14 študij, ki so jih napisali poljski avtorji; le-ti so si izbrali za predmet svojih raziskovanj posamezne pojave v zahodno- in južnoslovanskih književnostih: češki, srbski, hrvaški, slovenski in bolgarski. In sicer obdobja tako imenovanega »modernizma« ali »moderne«. Samo uvodni prispevek urednice zbornika, Marie Bobrownicke, *Problematyka modernizmu w literaturach słowiańskich* je zasnovan širše teoretično.

Avtorica začenja z ugotovitvijo, da je »modernizem« v primerjavi z nekaterimi drugimi literarnimi obdobji neprimerno manj raziskan, saj so začela izhajati najvažnejša monografska dela o njem šele pred dobrimi desetimi leti, kar dokazuje v opombi pod črto z navedbo bibliografije. V njej je naveden samo en podatek, ki se v celoti nanaša na slovensko književnost, in sicer A. Ocvirk, *Slovenska moderna in evropski simbolizem*; druge obsežne obravnave tega obdobja naše književnosti (npr. Dušan Pirjevec, *Ivan Cankar in evropska literatura*, Ljubljana 1964; Joža Mahnič, *Zgodovina slovenskega Slovstva V — Obdobje moderne*, Ljubljana 1964; Franc Zadavec, *Zgodovina slovenskega slovstva V — Nova romantika in mejni obliki realizma*, Maribor 1970) se sploh ne upoštevajo. Docela so prezrta tudi starejša tehtnejša in celovitejša dela (ki so jih napisali npr. Izidor Cankar, Božo Vodušek in Marja Boršnik). Avtorica predlaga, naj bi sintezam posameznih slovanskih »modernizmov« sledile komparativne raziskave, ki naj bi potekale v med-slovanski in slovansko-zahodnoevropski smeri, pri čemer bi določevali med-sebojne paralelizme, analogije, vplive in odnose. Končni cilj naj bi bilo »popenjenje modela literature« tega obdobja pri vseh slovanskih narodih. Hkrati se zaveda težavnosti te poti, ker je razvojna intenzivnost od književnosti do književnosti drugačna. Nato opozarja na problematiko v zvezi s posameznimi literarnimi pojmi, npr. kako definirati pojem obdobje. Pri tem se sklicuje na rešitve, ki so jih predlagali nekateri teoretiki (R. Wellek, H. Markiewicz, D. Durišin). Kljub razlikam pri posameznih književnostih zameji »modernizem« z začetkom 90. let 19. st. in s koncem prve svetovne vojne. Kot odločujoča dejstva za določitev začetka kakega obdobja šteje: izdajo literarnega manifesta, konkretno realizacijo nove smeri v kakem literarnem delu in premik v kritično-estetski miselnosti. S konkretnimi primeri je nakazala začetke »modernizma« pri posameznih narodih in poudarila dejstvo, da ne veljajo povsod ista določila. Toda pri Slovencih omenja samo izid Župančičeve Čaše opojnosti l. 1899, slovenska literarna zgodovina pa upravičeno dodaja vsaj še Cankarjevo *Erotiko*, ki je izšla celo nekoliko pred Župančičevo zbirko.

Posebno pozornost bi bilo treba po mnenju M. B. posvetiti vprašanju istočasnosti literarnih tokov »modernizma«. S primerom iz bolgarske književ-

* Modernizm w literaturach słowiańskich (zachodnich i południowych). Polska Akademia Nauk — Oddział w Krakowie. Prace Komisji Słowianoznawstwa. Nr. 27. Redaktor naukowy: Maria Bobrownicka. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. 1973. 216 str.

nosti ponazarja zanimivo tezo, da posamezna nacionalna književnost pri uvanjanju novih tokov sprejema tudi tiste vrednote prejšnjih, ki jih sama ni razvila, a ji v določenem trenutku manjkajo. Med raziskovalne naloge prihodnosti uvršča preučevanje razmerja, ki ga je imel »modernizem« do romantike, funkcijo bibličnih, antično-mitoloških in folklornih prvin, premike v dramaturgiji, inovacije v ustroju proze, evolucijo literarnih zvrsti, vlogo literarne kritike in »modernističnih« revij ter podobno. Zaradi številnosti nalog se posameznih lahko le dotika, ne more pa jih izpeljati. To tudi ni bil njen namen, saj je dala svoji študiji podnaslov »raziskovalni postulat«, na koncu pa jo je označila kot najsplošnejšo »orientacijsko skico«. Razumljivo je, da bi zavzelo natančno in vsestransko preučevanje zastavljenih nalog neprimerno večji obseg, kot ga ima celoten zbornik.

Izmed drugih prispevkov nas na tem mestu zanimata predvsem dva, ki se ukvarjata s slovensko književnostjo.*

Prvo študijo *Rola czasopism „Ljubljanski zvon“ oraz „Dom in svet“ w szerzeniu modernistycznych kierunków literackich* je napisasala Jolanta Groo-Kozak, ki tako izpolnjuje del načrta M. Bobrownicke o osvetlitvi vloge literarnih revij. Ker so se na prelomu stoletja v slovenski književnosti prepletali različni tokovi, se je Jolanta Groo-Kozak odločila za »širše razumevanje termina Moderna«, ki naj bi obsegalo vso mnogovrstnost literarnih tendenc takratnega časa. Zaradi tega bi se bilo potrebno vprašati o ustreznosti termina »moderna« ali »modernizem«. Bobrownicka se tega v svojem pregledu literarnih problemov skoraj ni lotila, čeprav je iz navedene bibliografije razvidno, da se pojavlja tudi pri Poljaki termin »neoromantizem« (J. Krzyżanowski, *Neoromantyzm polski*, Wrocław 1965), toda Bobrownicka samo pravi, da je Krzyżanowskemu to sinonim za »modernizem«, sicer pa da ima lahko širši ali ožji pomen kot »modernizem«. Vsekakor bi bilo dobro, da bi pisca obeh študij o slovenskih literarnih pojavih, Jolanta Groo-Kozak in Zdzisław Darasz, pojasnila vzroke svojega vztrajanja pri pojmu »moderna«; že zato, ker se novejša slovenska literarna zgodovina odloča ob istem predmetu za pojem »nova romantika«. Že prej je Ivan Prijatelj v svoji oceni knjižnega prevoda krajše ruske proze, ki ga je oskrbela Minka Govekarjeva, opozarjal, da nam beseda »moderen« pomeni »sodoben«, »moderna« pa le tisto poezijo, za katero je značilno »iskanje novodobne duše (...) hrepenenje po finejših dušnih horizontih« (LZ 1906, št. 7, s. 446). S tem je pokazal, da je mogoče uporabljati ta pojem v različnih časovnih obdobjih, kar navadno tudi počnemo. Jolanta Groo-Kozak sicer citira omenjene Prijateljeve besede, toda ne iz potrebe po terminološkem preciziranju, ampak da bi označila bistvene značilnosti obdobja. Medtem ko Joža Mahnič (Zgodovina slovenskega slovstva V, str. 18) še ohranja pojem »moderna«, se Marja Boršnik v razpravi »O slovenski „modernej“« odloča za poimenovanje »moderna romantika« (SR 1968, str. 311). Franc Zadravec navaja pomanjkljivosti dosedanjih pojmov in se odloča za »novo romantiko« (Zgodovina slovenskega slov-

* Jolanta Groo-Kozak, *Rola czasopism „Ljubljanski zvon“ oraz „Dom in svet“ w szerzeniu modernistycznych kierunków literackich*; n. d., s. 151–165.
Zdzisław Darasz, *Liryka erotyczna Słoweńskiej moderny*; n. d., s. 165–172.

stva V, str. 6). Isto poimenovanje uporabljajo tudi nekateri drugi literarni zgodovinarji, npr. Boris Paternu (prim. Slovenska književnost 1945—65 I, Ljubljana 1967, str. 14). Studija Jolante Groo-Kozak želi prikazati, kako sta poročali takratni osrednji slovenski reviji o novih evropskih literarnih tokovih (gre torej za ugotavljanje vloge t.i. posrednikov pri prodiranju literarnih vplivov v določen kulturni prostor).

Avtorica spregovori najprej o nastanku obeh revij in o njunem ideološkem ozadju — katoliškem in liberalnem. V prvem poglavju pregleduje tiste članke v DiS od 1888 do 1914, ki seznanjajo bralce predvsem s češkimi in poljskimi novostmi, zanimajo pa jo tudi predstavitve evropskih pisateljev in filozofov v obliki portretnih člankov (Schopenhauer, DiS 1890; Tolstoj, DiS 1892) ali teoretični spisi (npr. A. Kalan, Ali je umetnost sama sebi namen, DiS 1889; E. Lampe, Dekadentizem, DiS 1899; E. Lampe, V zarji novega stoletja, DiS 1901). V vseh opaža ocenjevanje novosti z ozkega dogmatičnega katoliškega stališča in ne preveliko razgledanost po sočasnih evropskih literarno-filozofskih dogajanjih, zato naj bi bilo to poročanje tudi neobjektivno. Nato opozarja na tiste članke po l. 1900, ki pričajo, kako se je začela ostrina ideološkega zavračanja izgubljati. Ko začenja pregledovati dejavnost LZ, najprej zabeleži glasove o evropskem naturalizmu do 1888, potem pa jo zanimajo članki o »modernističnih« pojavih v posameznih slovanskih književnostih. Za razliko od DiS, ugotavlja, da se kaže v njih večja strpnost (npr. K. Hoffmeister, Očrtki in profili iz modernega češkega pesništva, LZ 1894). Svojo študijo sklepa J. G.-K. s trditvijo, da sta imeli reviji pomemben delež v slovenskem literarnem prostoru že s svojo rivalnostjo, poročanje o evropskih novostih pa da je bilo nenačrtno, priložnostno in večinoma posneto po neavtentičnih virih.

Nerazumljivo se zdi, zakaj avtorica ni opozorila na odnos Josipa Stritarja do nemškega modernizma v LZ 1894 in 1896, ko je že opozorila na njegovo nasprotovanje naturalizmu. Prav tako ne omenja osrednjega in zelo pomembnega članka Vladimirja Foersterja Dekadencja, nova smer (LZ 1897), v katerem je predstavil idejne in oblikovne značilnosti smeri in jo ponazoril s prevodi nekaterih pesmi. Ob Opekovih Dekadentskih biserih (DiS 1899), ki jih avtorica omenja, bi bilo treba tudi povedati, da je literarna zgodovina (F. Zdravec, ZSS, str. 47) dognala, da je v njih Opeka smešil nekatere vsebinske in oblikovne poteze Cankarjeve Erotike in Župančičeve Čaše opojnosti (obe 1899) in še neko Murnovo pesem. — Celovito podobo o vlogi obeh revij v oblikovanju slovenske moderne bi dobili šele tedaj, ko bi upoštevali tudi uredniško politiko in sprotno kritiko, kar pa ni bil cilj te študije. Zgovoren bi bil na primer podatek, da urednik LZ Bežek l. 1897 ni hotel objaviti Cankarjevega dekadentnega cikla Dunajski večeri, tako da je lahko odmeval šele 1899 z izidom v Erotiki. Kar zadeva odmeve italijanskega futurizma v obeh revijah — avtorica omenja poročilo Ivana Grudna L'Italia futurista v DiS 1915 — je treba pripomniti, da je o tej novi smeri pisal že Friderik Juvančič (Manifest futuristov, LZ 1909), naslednja poročila o njej pa najdemo tudi v LZ 1911, 1912, torej že pred DiS.

Zdzisław Darasz je napisal študijo *Liryka erotyczna słoweńskiej moderny*. V njej se omejuje na ljubezensko liriko Ketteja, Murna, Cankarja

in Župančiča. Vrstni red pesnikov v tej študiji se ne zdi sprejemljiv. Najprej sta na vrsti pesniška prvenca Cankarja in Župančiča — Erotika in Čaša opojnosti (obe 1899), šele potem se avtor obrne h Ketteju in Murnu. Res je, da sta pesniški zbirki Ketteja in Murna izšli postumno (Kette: Poezije, 1900; Murn: Pesmi in romance, 1905), toda s stališča literarnega razvoja jima pripada začetno mesto, saj predstavlja npr. Kette s svojimi moderniziranimi soneti in nenaaklonjenostjo dekadenci vez med tradicijo in novimi prizadevanji; zato deluje neorgansko, če ga obravnavamo po Cankarjevi in Župančičevi dekadentni fazi. Erotični liriki četverice pripisuje avtor študije pomembno vlogo v kontinuiteti ljubezenske tematike in v boju zoper pesniške konvencije s pomočjo vplivov evropskega »modernizma«. S tega vidika razčlenjuje predvsem prvi zbirki Cankarja in Župančiča. Čudno je, da avtor na tem mestu ne navaja nikakršne strokovne literature, konkretno npr. Paternujeve razprave Tematska kontinuiteta pri uvajanju novih stilov v slovensko pesništvo od baroka do moderne (SR 1969), na katero se je opiral.

V študiji je zelo pomanjkljivo tudi to, da se loteva samo Čaše opojnosti, saj naslov napoveduje obravnavo erotične lirike »moderne«, in to do l. 1918. Do takrat pa sta izšli še zbirki Čez plan (1904) in Samogovori (1908), v katerih ni mogoče spregledati ljubezenske tematike. Nikjer pa ni pojasnjeno, zakaj je ostal le pri prvi Župančičevi zbirki. Kette in Murn sta po vsem tem dobila izredno malo prostora, našteje so samo najbolj splošne značilnosti njune lirike, pri čemer si je avtor pomagal z biografskimi podatki ali pa s poenostavljenimi esejističnimi oznakami, ki pravzaprav ne povedo ničesar bistvenega. Taka je npr. oznaka, da je Kette »vnesel v slovensko književnost svežino, neposrednost in naravnost v izražanju občutij«.

Sklenemo lahko z mislijo, da je prva študija koristna, vendar nepopolna informacija o idejno-estetskih nazorih, ki so se pojavljali v nekaterih člankih revij LZ in DiS; avtorica bi jo lahko izpopolnila, če bi upoštevala dognanja novejšje slovenske literarne zgodovine. Druga študija ni zadovoljiva: zaradi preširoko zastavljenega cilja in skromne izpeljave.

Marjan Dolgan
Ljubljana

ASKERČEVA PISMA ČEHOM

Kolikor mi je znano, ni doslej še nihče podrobneje raziskoval Aškerčevega odnosa do slovanskega sveta, njegovega zanimanja za slovanske jezike in književnosti pa tudi za kulturno, politično in gospodarsko življenje slovanskih narodov sploh. Prav tako tudi nimamo posebne študije o tem, koliko so ti stiki vplivali na Aškerčevo pesniško ustvarjanje in kakšnega pomena so bili za formiranje njegovega svetovnega nazora oziroma političnega prepričanja. Marja Boršnikova (dalje MB), ki je doslej proučevala Aškerčevo življenje in delo najbolj podrobno,¹ posveča seveda v svoji znani mono-

¹ Prim. njeno Aškerčevo bibliografijo. Maribor 1936, Zgod. društvo 119, [3] str. (dalje AB); Aškerc. Njegovo življenje in delo. Ljubljana 1939, Modra ptica. 462, [2] str. (dalje A.) in številne razprave in članke v revijah in zbornikih.